

Ta det inte personligt, men...

Att ge och ta emot vetenskaplig kritik

BILLY EHN är professor emeritus i etnologi vid Umeå universitet. Hans senaste böcker är The Secret World of Doing Nothing (2010) och Kulturanalytiska redskap (2012), båda tillsammans med Orvar Löfgren.

Det är med tviflet hvarje forskning börjar. Den som icke tviflar har ingen orsak att besvära sig med sökandet efter sanning, ty han inbillar sig redan vara i besittning af denna (Tigerstedt 1919: 106).

en av grundbultarna i det akademiska livet är förmågan att både ge och ta emot kritik. Det är känsliga handlag som alla måste lära sig där. Högskoleförordningen framhåller att studenterna ska tillägna sig ett ”kritiskt förhållningssätt”. Ingen har väl några invändningar mot det? Men så enkelt är det ju inte. För lärare, forskare och studenter är det en krävande uppgift att lämna användbara synpunkter på andras arbete – för att inte tala om hur skrämmande det kan vara att själv få kritik. Får man alls försvara sig? Hur bristfällig vågar man visa sig inför kollegor? Kan för mycket klander vara hämmande?

Särskilt för forskare blir det en del av yrkesidentiteten och det kollektiva ansvaret att alltid vara beredd att yttra sig om andras prestationer och att förvalta åsikter om de egna. Ändå är det så att konkurrensen mellan kollegor som dessutom ska bedöma varandra skapar en oro inom akademien. Det är denna ambivalens som ska diskuteras här ur ett kulturellt perspektiv. Kritik ses då som en ritualiserad praktik stöpt i traditionella former, som förmodligen skiftar mellan olika vetenskapsområden. Den är också reglerad av inlärdas normer och värderingar för hur allvarliga invändningar ska framföras och anammas.

TVIVEL SOM DRIVKRAFT – OCH OBEHAG

Den formella, opersonliga granskningen av forskning i form av manus till artiklar och böcker har högt anseende

i en miljö som är genomsyrad av ständiga examinationer. Likaså är kollegors mer informella kritiska läsning av varandras texter i olika versioner ett stående inslag i det akademiska arbetet på många håll. Målet är att höja den vetenskapliga kvaliteten. Vid sidan av nyfikenhet är därför tvivlet, som fysiologiprofessorn Robert Tigerstedt (1919) en gång skrev, en oundgänglig drivkraft i kunskapssökandet.

Utan kritik är det praktiskt taget omöjligt att tänka sig forskning på universitetet. Den skapar nödvändiga barriärer mot ytliga och lättköpta idéer. Den slår mot slarv och ogenomtänkta resonemang. Den tvingar folk att skärpa sig, allt från studenter till professorer. Ingen vill bli underkänd.

I det här sammanhanget definieras begreppet kritik ganska snävt som tillrättavisningar och ändringsförslag när det gäller tankar, argument och språkliga formuleringar, särskilt i skrift. Det handlar om hur brister och svagheter påtalas i olika bedömningssituationer, särskilt i humaniora och samhällsvetenskap. Den vetenskapliga kritiken inriktas vanligtvis på problem kring teori och metod, noggrannhet och faktapåståenden, logik och slutsatser.

Denna granskande verksamhet formar forskares dagliga arbete på flera olika sätt, såväl praktiskt och intellektuellt som känslomässigt. Den uttrycks verbalt, kroppsligt och även materiellt. Adjektiven i en recension kan förstöra en arbetsvecka och förvandlas till betonghinder för det fortsatta skrivandet. Den skeptiska huvudskakningen eller det höjda ögonbrynet i seminarierummet är ofta ett tillräckligt kraftfullt avståndstagande. Hörgarna av manussidor med andras kommentarer är en rent fysisk manifestation av bristerna i det egna arbetet.

Att bli hårt kritiserad kan göra rejält ont och lämna svårläkta sår. Gamla professorer skriver i sina självbiografier med bitterhet om en negativ anmälan eller ett nedvärderande utlåtande de fick för fyrtio år sedan och som de inte kan glömma. De använder ord som "sägning", "nedsabling" och till och med "avrättning" (Ehn & Löfgren 2004:31 ff). Skoningslös kritik är uppenbarligen en fin mylla för långsintethet. Det är inte så konstigt. Den påverkar ju såväl självkänsla och akademiskt rykte som konkreta arbetsförhållanden. Fakultetsopponentens nedvärdering av en doktorsavhandling kan färga in den som sedlar från ett misslyckat bankrån. Det som står i ett sakkunnigutlåtande över en ansökan om forskningsmedel eller en anställning är direkt avgörande för ens tillvaro på universitetet.

SAK OCH PERSON

En av de förväntade akademiska lärdomarna är att kunna skilja på sak och person och att inte reagera känslomässigt på kritik (Bloch 2007:49). Man ska helt enkelt stå pall för att bli strängt mönstrad av handledare och kollegor, av fakultetsopponenten under disputationen och av peer reviewers, recensenter och sakkunniga.

Men som de flesta forskare och andra som sysslar med kreativa yrken vet är det inte så lätt att leva som man blivit lärd i detta avseende. Att forska är en personlig satsning. Om man får veta att ens arbete inte duger påverkar det självförtroendet. Då är "saken", den skrivna texten eller det vetenskapliga resultatet, allt annat än åtskilt från den egna personen. Reaktionen kan bli vrede mot kritikern och/eller skamkänslor för nederlaget.

En annan obehaglig sida med kritik är när den tas ut i förväg i form av nedbrytande tvivel på den egna förmågan och på värdet i det pågående arbetet. Då är det nog svårt att uppleva misstron som något gott för forskningen. Prestationsångest och omätlig självkritik är ofta mer förlamande än hårda ord från andra. Man blir sin egen bödel.

Ibland inbillar jag mig att någon sitter och skrattar bakom ryggen på mig när jag skriver. Med all rätt. Det finns något så både fänigt och fåfängt i att sitta i ett arbetsrum dag ut och dag in och fundera på några problem. Försöka skriva. Ägna fyra år åt att försöka svara på ett noggrant inringat syfte.

Den här upplevelsen som litteraturvetaren Maria Jönsson (2007:27) förmedlar när hon berättar om sitt avhandlingsarbete är hon säkert inte ensam om. Inte heller de som har disputerat och skrivit flera böcker och blivit erkända forskare går säkra. En del, särskilt kvinnor och personer utan akademiska anor hemifrån, talar om att de "känner sig som en bluff" (McIntosh 1985).

Snart kommer de att avslöjas, de är inte alls lika duktiga och kompetenta som de har verkat eller uppgett sig vara. Då kommer högst saklig och konkret kritik av en bok, en artikel eller ett seminarieinlägg som en bekräftelse på vad man befarat. Det är *jag* som inte duger.

Idén om att man inte ska ta kritik personligt är alltså ganska verklighetsfrämmande. Jag tror inte att jag har träffat någon som lyckats med det. Men det innebär inte att man är resistent mot invändningar. Tvärtom upplever nog de flesta forskare att det är (bör vara) värdefullt att få genomtänkta anmärkningar på sina texter. Går det alls att undkomma detta vankelmod?

STÄNDIG OMRÖVNING

Inskolningen i kritiskt tänkande på universitetet har en dubbel karaktär. När bör man ta till sig kritik och när kan man skaka den av sig och gå sin egen väg? Detta är en kulturell kompetens som är svår att tillägna sig i en miljö där man både ska vara självständig och anpassa sig till rådande normer och förväntningar. Vad gör man till exempel med helt olika synpunkter från flera läsare? För att komma någonstans som forskare måste man ju ibland våga släppa på självcensuren och inte heller bry sig så mycket om vad andra säger och tycker. Det håller ju inte att *alltid* utgå från att andras omdöme är bättre än ens eget. Förmågan att balansera mellan övermod och ödmjukhet är en viktig akademisk talang.

Dessutom måste många av oss stoiskt vänja sig vid att uthärda sina egna tillkortakommanden innan det blir något bra av det pågående arbetet. Bara att skriva en sådan mening sätter igång en lavin av misstro. Vad vet jag om det? Är meningen begriplig? Borde den formuleras på något annat sätt? Även om jag är alldeles ensam i rummet och ingen annan ser vad jag skriver har jag, precis som Maria Jönsson, folk bakom ryggen som är redo att avfärda det eller hugga det i småstycken.

En teknik för att hantera misstron är att göra ständiga omprövningar till en arbetsrutin och att då be om hjälp från andra. Detta är också kutym i den del av universitetsvärlden som jag är bekant med. Förorden i böcker och doktorsavhandlingar innehåller ofta långa listor av namn på personer som avtackas för sin kritiska läsning. Omslagets enstaka författarnamn skulle kunna ses som en pseudonym för alla dem som bidragit till den slutliga texten. Det finns ett drag av ömsesidig gene-

rositet i denna gåvoekonomi. Flera av dem som avtackas står kanske snart i tur att få sitt manus granskat av den aktuella författaren.

För egen del skulle jag nog inte ha fått publicera så värst många böcker och artiklar om jag inte hade rättat mig efter de många synpunkter jag har fått genom åren av lärare, kollegor, redaktörer och närstående personer. Den första gången minns jag tydligt. Rättningen av uppsatser i gymnasiet var ingenting mot detta. Som nybliven doktorand i början på 1970-talet skulle jag skriva en recension

av några etnologiska böcker för en tidning och bad en lärare som jag såg upp till att läsa och kommentera. Det var min mentor och senare nära vän Åke Daun, känd för sin precisa formuleringsförmåga. Jag fick tillbaka texten helt fylld med ändringsförslag omsorgsfullt inskrivna mellan raderna och i marginalerna med röd kulspetspenna. Knappt en mening var intakt. Hela stycken var strukna. Till synes kall-sinnigt lämnade Åke över sitt dåd.

Min första reaktion var bestörtning. Jag tog kritiken väldigt personligt. Det här tydde ju på att jag inte kunde skriva! Den

Försök att inte ta kritik personligt! Foto: Billy Ehn.

andra reaktionen var ilska. Vad hade han för rätt att rumstera om i *min* text?! Om jag följde förslagen skulle det ju inte längre vara *mitt* språk och *mina* idéer. Den tredje reaktionen var uppgivenhet och jag skrev om artikeln helt enligt instruktionerna. Den fjärde reaktionen, när artikeln publicerades, var tacksamhet. Den blev ju mycket bättre efter omskrivningen. Och ingen läsare visste hur den hade blivit det.

Mina fyra sätt att reagera på kritik den gången är nog inte så ovanliga, åtminstone inte bland humanister och samhällsvetare. Efter den lektionen publicerade jag sällan något utan att det först blivit omsorgsfullt granskat av en eller flera personer. Jag lärde mig också att själv lusläsa andras texter och ge konkreta ändringsförslag. Korrekturläsning har blivit mitt speciella gebit.

Även om jag fortfarande ibland reagerar på ett liknande sätt som första gången, när mina texter synas i sömmarna, så är känslorna inte lika obetvingliga. Många års träning har slipat av de vassa kanterna. Den skrivna texten är inte lika kompromisslöst hopväxt med jaget. Det har upprättats en demilitariserad zon mellan orden och känslorna. Likafullt hoppas jag varje gång jag lämnar ifrån mig en tidig version för granskning att den ska duga som den är – fastän jag mycket väl vet (borde veta) att den inte gör det. Det är en jobbig insikt. Någon gång ska jag väl ändå ha lärt mig att skriva ett felfritt första manus utan hjälp från andra.

RUTIN OCH KREATIVITET

Varför duger då inte min text? Den verkar ju hur klar och tydlig som helst – för mig. Jag förstår precis vad som menas och det borde väl andra också göra. Men så är det

alltså ofta inte. Och det går ju inte att följa med texten och över axeln på läsaren förklara hur man tänker. Genom sitt skrupulösa läsande ser kritikern helt enkelt något annat än vad författaren har avsett. Det betyder att den text som skrivs inte är densamma som den som läses och att många av oss aldrig lyckas bli lika skarp-synta läsare av våra egna texter som av andras. Det är bland annat därför vi behöver varandra.

Trots allt skrivande, trots alla lärdomar som andras kritiska läsning har gett och trots att självförtroendet ofta är något större än för trettio, fyrtio år sedan, kan jag inte göra annat än att hålla med Johan Asplund (2002:129) om det mesta när han skriver:

Inte heller idag – efter femton böcker, hundratal artiklar och lädorna fulla av publicerade manuskript – kan jag säga att nu, nu kan jag det här. Den bok läsaren håller i handen har inte varit lättare att skriva än de böcker jag skrev för trettio år sedan. Jag tror inte att man efter hand skulle bli mer förfaren eller kompetent. Det går inte undan för undan lättare. I samband med varje nytt projekt måste alltsammans erövrats en gång till. Det är som det ska vara; skrivandet bör inte bli till rutin.

Nu går säkert en hel del akademiskt skrivande ändå på rutin. Det finns ju färdiga former, genrer och regler för hur vetenskap bör förmedlas skriftligt. Det är nog litet överdrivet att påstå att *allt* måste erövrats en gång till. Men det kanske beror på att Asplund är författare lika mycket som han är sociolog. Den förre kan nog på gott och ont sägas vara friare i sitt skrivande än den senare.

Eftersom författandet är vanligt bland humanister och samhällsvetare blir språkbehandlingen av största vikt. Nagelfarandet av en avhandling eller forskningsrapport innebär då bland annat att uttala sig

om hur den är skriven. Att producera en sådan text kräver därför att man lägger ned mycket arbete på ordval, stil och meningsbyggnad. Målet är att hitta de rätta uttrycken och metaforerna. De höga språkliga kraven betyder vanligtvis många omskrivningar. "En gång till" är ett ofta upprepat mantra framför datorn. Efter andras läsning är det dags igen.

Här skiftar förmodligen praxis mellan olika discipliner och fakulteter. För många humanister blir gärna den skrivna texten något som representerar dem själva som personer oavsett om pronomenet "jag" används eller inte. Att kritisera en sådan text kräver fingertoppskänsla för att inte sära författaren.

Å andra sidan är den skrivna texten huvudsaken, inte författarens självkänsla. Det gjorde en av mina tidiga och osentimentala förlagsredaktörer klart för mig när hon i marginalen vid formuleringar som jag var särskilt förtjust i skrev: "Underbart! Stryk." Jag hör hennes ord ringa i öronen titt som tätt när jag skriver. Behövs detta? Är det tillräckligt klart och tydligt? Kommer läsaren att sakna det? Nej, stryk.

PEER REVIEW:

ARGUSÖGON OCH SJÄLVHÄVDELSE

Med darrande händer och halvslutna ögonlock öppnar jag bilagan på datorn. Det är från en internationell sociologisk tidskrift dit jag för ett halvår sedan sände en artikel. Nu har den lästs och bedömts av två anonyma granskare, som inte heller fått veta mitt namn.

Det börjar inte så bra. Jag översätter från engelskan: "Artikeln är baserad på sekundärlitteratur, resten är analyser av tillfälligt material från det som författaren

kallar för autoetnografisk metod." Det är något med ordvalet och tonfallet som gör att jag får onda aningar. De besannas med råge.

Granskaren tycker att artikeln har "en mycket låg ambitionsnivå" med "en tillfällig vandring i oklar empiri". Diskussionen kring teori och metod duger inte, det saknas relevanta referenser och när forskare som Turner, Goffman och Bourdieu nämns hänger de fritt i förhållande till empirin. Slutklämmen kommer nu inte som någon överraskning: "Det är svårt att kalla detta för vetenskaplig sociologi. Artikeln har varken tillräckligt systematiska data eller teoretisk bredd för att försvara en plats i en sociologisk tidskrift."

Fanns det då inget gott att säga? Jo, litet grann. Tolkningarna av det egna materialet är "intressanta", men "de generella konklusionerna är för oprecisa och bygger på ett för litet empiriskt underlag". Inget ros utan ris. Det allra bästa är att "projektbeskrivningen är mycket intressant, med många goda observationer och hypoteser" – men det räcker som sagt inte. "Intressant" är för övrigt ett av det akademiska språkets mest missbrukade adjektiv (försåtliga invektiv?). Ofta betyder det ingenting alls, när man synar innebörden, utom ett försök att vara artig.

Den andra granskaren är något mer positiv: "Det är en välskriven och läsvänlig text i en essäistisk tradition som ger underhållande läsning och möjlighet till ny insikt". Det låter trevligt, men nu är det ju en vetenskaplig tidskrift den ska publiceras i. Sedan följer en stor mängd detaljmärkningar om vad som saknas och vad som borde ha behandlats. Begrepp som inte har använts, teoretiker som inte refereras till, tydligen olästa artiklar och tidigare forskning som inte nämns. Slutsatsen är att "detta kan säkert

bli en bra fackartikel om den arbetas igenom ordentligt när det gäller 'Sorokin's vehicles' och den materiella vändningen i kulturforskningen". Sorokin's vehicles? Det verkar i alla fall vara belästa och kvalificerade bedömare.

Sådana utlåtanden skulle väl få vem som helst att kasta artikeln i papperskorgen. Och det var jag på väg att göra. Men av någon anledning tyckte redaktörerna att jag skulle skriva om den och använda mig av kritiken. Så då gjorde jag det och artikeln blev så småningom antagen. (Annars hade jag nog inte berättat historien.)

Det här är alltså ett exempel på hur det kan gå till när artiklar bedöms genom anonym kollegial granskning. Det är en form av vetenskaplig kritik som både hyllas och hatas, kanske mest beroende på vilka omdömen ens egna alster har fått. Här ges bedömarna fritt spelrum att tala om vad de anser vara god och dålig vetenskap. De kan briljera med sina egna kunskaper på området och med teoretiskt djupsinne. Här förenas skarpsynta argusögon med behovet av att hävda sig själv och sina forskningsintressen. Författaren har små möjligheter att försvara sig. Inför mig själv försökte jag med den lama undanflykten att så här kan det gå när sociologer bedömer en etnolog.

KVALITETSKONTROLL I TÄVLAN

Fallbeskrivningarna från den humanistiska världen behöver kompletteras med erfarenheter från andra vetenskapsområden. Hur ser kritikens rutiner, regler och ritualer ut till exempel i medicin, teknik och naturvetenskap? Lär man sig andra sätt att ge och ta emot hårdföra granskningar? I dag ger sig allt fler humanister ut i hetluften för att även de, i högre grad

än tidigare, granskas av peer reviewers. Då är det viktigt att fördjupa kunskaperna om olika former av vetenskaplig kritik och dess dolda agendor, inte minst de känslomässiga inslagen.

I sin bok *Peer Review* diskuterar filosofen David Shatz (2004) den kollegiala granskningens ideologi och praktik inom en mängd olika vetenskapsområden. När det gäller medicin och naturvetenskap är de viktigaste kriterierna för tidskriftsredaktörerna metodologi, vetenskaplig relevans, tabeller, statistik och experimentella data. Jämfört med humaniora är kraven på att forskningsresultaten ska vara prövbara och sanna mycket tydligare. Språklig kvalitet kommer däremot långt ner på listan.

Shatz går också igenom argumenten för och emot peer review. Han menar att fördelarna är uppenbara: kvalitetskontroll, höjda krav på vetenskaplighet och en ständig prövning av vad excellens innebär inom olika discipliner. En nackdel med peer review sägs vara att den har låg reliabilitet eller tillförlitlighet. Det betyder att överensstämmelsen mellan vad olika granskare säger om samma text inte är speciellt stor och då kan man ju undra över hur det står till med normerna för vad som anses vara god eller till och med "excellent" vetenskap.

Andra nackdelar är att det tar lång tid för författaren innan det kommer besked och att det är ett tidsödande (och obetalt) arbete för bedömarna. Ändå verkar det inte vara så svårt att få folk att ställa upp. "Peer review är en kärlekshandling", svarade en professor i en undersökning (Jerkert 2010:6). Han ville gärna vara med och bidra till kvalitetshöjningen i vetenskapliga publikationer.

I en studie av akademisk känslökultur, *Passion og paranoia*, skriver den danska

kultursociologen Charlotte Bloch (2007) om vilka starka emotionella reaktioner som just peer reviews kan väcka hos bägge parter. På universitetet är det ju meningen att vetenskapliga arbeten ska granskas och godkännas eller underkännas offentligt. Något annat är inte att tänka på. Samtidigt är det som man presterar för många som sagt tätt knutet till den personliga identiteten. Genom prestationerna skaffar man sig ett värde i egna och andras ögon. Då kan allvarlig kritik upplevas som ett hot mot detta värde.

En annan känslomässig aspekt är fantasier om vad kritikern är ute efter. Dessa illasinnade anmärkningar kan väl inte bara handla om vad jag har skrivit eller mina resultat? Här bryts återigen föreställningen om universitetet som en plats för opartiskt kunskapssökande och distanserad analys mot alla de emotioner och invecklade relationer som också hör till det akademiska arbetet.

I boken *Vetenskap som arbete* menar ekonomhistorikern Ylva Hasselberg (2012:91) att vetenskapsidealet "organiserad skepticism" krockar med rådande hierarkier och med en verklighet som styrs av kön, klass och andra former av ojämlikhet. I den prestationsinriktade akademiska miljön skapar tävlandet och strävan efter "excel-

lens" inte bara enastående resultat, utan också en rädsla för misslyckande och tvekel på den egna förmågan. Likaså kan man känna sig förhindrad att kritisera andras arbeten om de är ens överordnade eller etablerade stjärnor. Det gäller verkligen att ha lärt sig etiketten för kritikens när, var och hur.

BEDÖMARVREDE OCH ANDRA ENERGIER

Att den som blir underkänd känner sig kränkt och/eller går i taket är kanske inte förvånande. Men Bloch (2007:63) talar också om den speciella emotionen "bedömarvreden" – granskarens ilska över miserabla texter. Den känner jag igen från läsningen av många alster genom åren. Kommer ett manus som är riktigt svagt blir jag arg över att behöva sitta och jobba med det i stället för att ägna tid åt något mer stimulerande. (Undrar hur arga bedömarna av min artikel var...) Ilskan ger dock energi i granskningsarbetet. Ibland tar jag i så hårt att kulspetsen trycks rakt igenom papperet. När jag i datorn använder verktyget "spåra ändringar" kan de färgade strykningarna, ändringsförslagen och kommentarerna nästan helt dominera över den ursprungliga texten.

Blochs slutsats är att peer reviews är en del av de meritokratiska konkurrensrelationerna på universitetet. Eftersom forskning är förknippad med passion, starkt engagemang och personligt värde blir man sårbar för kollegornas bedömningar. Men känslorna av vrede, skam och kränkthet är inte lätta att hysa och visa i en kultur som är så inriktad på intellektuella prestationer. Känslorna *ska* tyglas. Man bör hålla masken. Detta är enligt Bloch den ena sidan av peer reviews janusansikte.

Den andra sidan är att granskarna gör stor nytta som vetenskapliga poliser eller renhållningsarbetare. Tidskrifter och bokförlag vill ju inte publicera undermåliga produkter och författarna får en gratislektion i hur man bör bedriva och skriva om forskning. Det kan visserligen vara en besk medicin att svälja, men tanken är att den ska leda till något gott.

Sammanfattningsvis är kollegial granskning alltså en känslig verksamhet, för båda parter. Men det behöver inte gå överstyr. I handboken *How to Survive Peer Review* ger Elizabeth Wager et al. (2002) en mängd konkreta tips om hur man blir en konstruktiv granskare och en bra mottagare av kritik.

Förutom alla praktiska uppgifter för den förra kategorin med att hålla deadlines, utgå från gällande bedömningskriterier och ge tydliga, konkreta kommentarer betonas betydelsen av att kontrollera sina känslor. Bedömarvreden nämns inte, den betraktas nog som en värdefull motor. Däremot avråds granskarna från att vara nedlåtande och sarkastiska besserwissrar, medan författarna uppmantras att inte säcka ihop och tolka kritiken som personangrepp. Ett syfte är ju att texten ska bli bättre och då är det bara att tacka och ta emot.

KRITIK SOM GÅVA

Den typ av kritik som nämnts här är ett ansträngande, och ibland riskabelt, arbete. Det är enklare att bara berömma en text och låta den passera, till exempel genom att säga ”det här var intressant”. Men en sådan slapp inställning är snarast ett nidingåd mot studenten eller kollegan – som att lämna över dem till rovdjuren.

Att i stället ge väl underbyggd kritik av ett manus kräver noggrann läsning och en förmåga att analysera både språk och tankar – en tidsödande syssla. Det behövs också ett visst mod för att tala om för någon att han eller hon tänker och skriver illa, slarvigt eller obegripligt. Mottagaren kan ju få för sig att man är ute för att djävlalas eller visa sin överlägsenhet. Dessutom måste granskaren ha rejält med energi, kanske i form av bedömarvrede, för att idas argumentera tydligt för att en text ska refuseras eller arbetas om från grunden.

Här finns en annan tänkvärd paradox. I det konkurrenssystem som akademien är, framför allt när det gäller vetenskapliga prestationer, innebär kritisk granskning av andras verk att man hjälper dem i deras strävan att hävda sig. Detta sker som sagt genom både formell och informell peer review. Mestadels bistår man personer inom ens eget forskningsområde och ofta på ens egen nivå, så att säga medtävlan i kampen om prestige och uppmärksamhet. Kritiken blir då en värdefull gåva att vara tacksam för.

Då kan man fråga sig vad som är motivet för denna oegennyttiga hjälpsamhet som bidrar till andras framsteg. Kärleken till forskning, svarade den tidigare citerade professorn. Visst, men kan det inte också vara den mindre rumsrena tillfredsställelsen i att hitta fel i deras arbeten för

att demonstrera sin egen skriv- och tanke-skicklighet? I värsta fall omvandlas bedömarvreden helt oädel till ren och skär skadeglädje i en miljö där man regelbundet jämför sina egna prestationer med andras. Det gäller därför inte bara att framföra hård kritik på ett sätt som gör att den kan tas emot, utan att också granska sina egna bevekelsegrunder – de handlar kanske inte bara om vetenskap.

Trots det något orealistiska idealet om att skilja på sak och person är det ändå inte livsfarligt att ta kritik ”personligt”. Det är heller inget direkt hot mot vetenskapligheten att bli sårad och tillintetgjord – ett tag. Men för att känslorna inte ska bli destruktiva och ett oöverstigligt hinder i arbetet gäller det att bygga en mental farstu åt dem. Det behövs betänketid för att tygla de spontana reaktionerna när

man får tillbaka ett nedklottrat manus eller avfärdande synpunkter på en ansökan. Då är farstun ett bra hjälpmedel. Där kan man stampa av sig den värsta ilskan och smäleken innan det är dags att sakligt diskutera vad som är fel och vad som kan förbättras. ”Det är med tviflet hvarje forskning börjar” – och fortsätter.

REFERENSER

- Asplund, Johan, 2002. *Avhandlingens språkdräkt*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Bloch, Charlotte, 2007. *Passion og paranoia: Følelser og følelseskultur i Akademia*. Odense: Syddansk universitetsforlag.
- Ehn, Billy & Löfgren, Orvar, 2004. *Hur blir man klok på universitetet?* Lund: Studentlitteratur.
- Hasselberg, Ylva, 2012. *Vetenskap som arbete: Normer och arbetsorganisation i den kommodifierade vetenskapen*. Gidlunds.

Resultatet av en dags hårt arbete. Foto: Billy Ehn

- Jerkert, Jesper, 2010. "Peer review-systemet för vetenskaplig publicering." http://www.kth.se/polopoly_fs/1.238003!/Menu/general/column-content/attachment/peerreview.pdf.
- Jönsson, Maria, 2007. "Byrackan vs knähunden: Tankespill från arbetet med ett feministiskt författarskap", i Brännström Öhman, Annelie & Livholts, Mona (red.), *Genus och det akademiska skrivandets former*. Lund: Studentlitteratur.
- Lamont, Michèle, 2009. *How Professors Think: Inside the Curious World of Academic Judgement*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- McIntosh, Peggy, 1985. "Feeling like a Fraud", i *Work in Progress*. The Stone Center. Wellesley College, No. 18.
- Schatz, David, 2004. *Peer Review: A Critical Inquiry*. New York: Rowman & Littlefield Publishers Inc.
- Tigerstedt, Robert, 1919. *Vetenskaplig kritik: Några allmänna iakttagelser*. Helsingfors: Söderström & C:o Förlagsaktiebolag.
- Wager, Elizabeth; Godlee, Fiona & Jefferson, Tom, 2002. *How to Survive Peer Review*. London: BMJ Books.

SUMMARY

*Don't Take it Personally, But...
To Give and to Receive Scientific Critique
(Ta det inte personligt, men...
Att ge och ta emot vetenskaplig kritik)*

Critical thinking is one of the most highly respected scientific ideals in the academic life. But when it is practiced, for example in reviewing written texts, it is not always experienced as a good thing. It hurts to be criticised. Therefore this practice will for sure generate dissonant feelings, both in those who are giving critique and in those who are receiving it. In order to manage the ambivalence both parties have to learn a cultural competence for presenting and accepting critical viewpoints as a usable gift.

Keywords: critique, peer review, academic culture, emotions, competition, scientific quality.

*Billy Ehn, Ethnology, Professor in Ethnology,
Department of Culture and Media Studies, Umeå
University, Umeå, Sweden.*